

REFERENCES

1. Zhuravska N.S. Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv silhosptekhnikumiv (na materialakh predmetiv ahronomichnoho tsykladu). [Organization of independent work of students of agricultural colleges (on materials of subjects of agronomic cycle)]. Kyiv: NAU. 1995. 24 s. [in Ukrainian]
2. Kubitskyi S.O. Deiaki aspekty otsinky yakosti pidhotovky konkurentospromozhnoho fakhivtsia v Ukraini ta za yii mezhamy. [Some aspects of assessing the quality of training of a competitive specialist in Ukraine and abroad]. Kyiv: NMTS. 2011. Vyp. 27. S. 3–9. [in Ukrainian]
3. Shynkaruk V.D. Aspekty ukrajinsjko-poljsjkojis pivpraci v ghaluziosvity i nauky. Ukrajina – Poljsjsha: strategichne partnerstvo v systemi gheopolitychnykh koordynat: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. [Aspects of Ukrainian-Polish cooperation in the field of education and science. Ukraine - Poland: Strategic Partnership in the Geopolitical Coordinate System: International Materials]. (Kyiv, 16–17 ber. 2017 r.). Kyiv, 2017. S.156-158. [in Ukrainian].
4. Yashchuk S. P. Formuvannja profesijno-pravovoji kompetentnosti studentiv. [Formation of professional and legal competence of students]. Naukovy jvisnyk Nacional jnoghouniversytet ubioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrajinu. Seria: Pedagoghika, psykholohia, filosofia. 2016. № 253. S. 333–339. [in Ukrainian].
5. Lans T. L. Work-related lifelong learning for entrepreneurs in the agri-food sector in / T. L. Lans, H.J.A. Biemans, M. Mulder. International journal of training and development. 2004. N 8. P. 73–89.
6. Mulder M. The public's Expectations Regarding the Green Sector and Responsive Practices in Higher Agricultural Education: paper presented at the 8th European Conference on Higher Agricultural Education / M. Mulder, N. Eernstman. Proceedings of the 8th European Conference on Higher Agricultural Education. Prague: Czech University of Agriculture, 2006. 371 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://library.wur.nl/wasp/bestande/n/LUWPUBRD_0035_224_2_A50_2_001.pdf.
7. Mulder M. Competentieontwikkeling in organisaties: Unpublished lectures (2 maart 2006). Trainingendag Studie Vereniging Stress. Technische Bedrijfskunde Universiteit Twente / Wageningen University. –E Wageningen, 2006. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ecs.wur.nl/UK/Publications/>.
8. Mulder M. Competentieontwikkeling in organisaties: perspectieven en praktijk. Uitgever: Reed business, 2001. 319 p.
9. Oene P. M. School policy making through electronically supported discussion involving teachers and managers / Oene P. M. van, Mulder M., Veldhuis A. E., Biemans H. J. A. European Journal Vocational Training. 2003. Vol. 29. P. 23–35.
10. The interuniversity Center of Educational Research. Utrecht: Utrecht University, 2009. 123 p.
11. The postacademic education and study (ECS) of university Wageningen. Wageningen: Wageningen Univ., 2009. P. 137–167. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wbs.wur.nl/UK/>

УДК: 37.015.31:378.4(477)

DOI 10.25128/2415-3605.20.04

ОКСАНА НЕФЕДЧЕНКО

orcid.org/0000-0003-1656-2422

neoksana@ukr.net

аспірантка

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка

вул. Роменська, 87, м. Суми

СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЙ І ТЕХНОЛОГІЙ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ДИСЕРТАЦІЙНИХ РОБОТАХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ

Здійснено аналітичний огляд становлення концепцій і технологій творчої самореалізації особистості в дисертаційних дослідженнях науковців Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди та Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. На основі методів аналізу та узагальнення проведених досліджень з'ясовано окремі концепції творчої самореалізації особистості, засади розробки і втілення технологій евристичної освіти для здійснення і посилення процесів самореалізації пізнавально-творчих і професійних якостей суб'єктів освітнього процесу. Проаналізовано систему евристичних технологій для комплексної педагогічної підтримки самореалізаторських зусиль старшокласників. Виявлено нові технології – акмеограми, які визначають початкові можливості і потенціал майбутнього педагога, налаштованого

ГЕНЕЗА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ОСВІТНІХ СИСТЕМ В УКРАХНІ ТА ЗА РУБУЖЕМ
на досягнення високої професійної майстерності. Вказано, що акмеограма включає аналіз видів професійно-педагогічної діяльності, її призначення, засобів, структури, функцій, алгоритмів дій і операцій. Відзначено, що в працях українських дослідників вивчено комплекс необхідних і достатніх пізнавальних і творчих якостей учнів старших класів, встановлено, що творча самореалізація старшокласників у навчальному процесі полягає у розвитку та вдосконаленні означених якостей, однак традиційні моделі навчальної діяльності не можуть забезпечити успішну самореалізацію останніх. Аналіз наукових досліджень виявив умови використання евристичних та акмеологічних технологій для інтенсифікації розвитку і самореалізації творчого потенціалу підростаючої особистості.

Ключові слова: технології евристичної освіти, акмеологічні технології, творча самореалізація, заклади вищої освіти, творчий потенціал.

ОКСАНА НЕФЕДЧЕНКО

аспірантка
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
ул. Роменская, 87, г. Сумы

СТАНОВЛЕНИЕ КОНЦЕПЦИЙ И ТЕХНОЛОГИЙ ТВОРЧЕСКОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ В ДИССЕРТАЦИОННЫХ РАБОТАХ УКРАИНСКИХ УЧЕНЫХ

Произведен аналитический обзор становления концепций и технологий творческой самореализации личности в диссертационных исследованиях ученых Харьковского национального педагогического университета имени Г. С. Сковороды и Сумского государственного педагогического университета имени А. С. Макаренка. На основе методов анализа и обобщения проведенных исследований выяснены отдельные концепции творческой самореализации личности, основы разработки и внедрения технологий эвристического образования для осуществления и усиления процессов самореализации познавательно-творческих и профессиональных качеств субъектов образовательного процесса. Проанализирована система эвристических технологий для комплексной педагогической поддержки самореализаторских усилий старшеклассников. Обнаружены новые технологии – акмеограммы, которые определяют начальные возможности и потенциал будущего педагога, настроенного на достижение высокого профессионального мастерства. Отмечено, что акмеограмма включает анализ видов профессионально-педагогической деятельности, ее назначения, средств, структуры, функций, алгоритмов действий и операций. Указано, что в работах украинских исследователей изучен комплекс необходимых и достаточных познавательных и творческих качеств учащихся старших классов, установлено, что творческая самореализация старшеклассников в учебном процессе заключается в развитии и совершенствовании указанных качеств, но традиционные модели учебной деятельности не могут обеспечить успешную самореализацию последних. Анализ исследований выявил условия использования эвристических и акмеологических технологий для интенсификации развития и самореализации творческого потенциала подрастающей личности.

Ключевые слова: технологии эвристического образования, акмеологические технологии, творческая самореализация, заведения высшего образования, творческий потенциал.

OXANA NEFEDCHENKO

post-graduate student
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
87 Romenska Str., Sumy

DEVELOPMENT OF CONCEPTS AND TECHNOLOGIES OF CREATIVE SELF- REALIZATION OF A PERSONALITY IN DISSERTATIONS OF THE UKRAINIAN SCHOLARS

The article presents an analytical review of the formation of concepts and technologies of creative self-realization of a person in the researches of scientists of the Ukrainian higher educational institutions such as Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda and Sumy Pedagogical University named after A.S. Makarenka. The research of the problems of creative self-realization of students and pupils is of high priority in the Ukrainian pedagogical science and is justified by the fact that it is the creation of the necessary conditions for the development of creative self-realization of the growing personality that is recognized as the

ГЕНЕЗА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ОСВІТНІХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ ТА ЗА РУБУЖЕМ

leading goal of national education. The objective of the article is to explore the formation of concepts and technologies of creative self-realization of the individual as a component of heuristic education in Ukrainian higher education institutions. Based on the methods of analysis and generalization of the conducted research, the foundations of the development and implementation of a set of techniques of heuristic education, in particular, its acmeological components for the implementation and strengthening of the processes of self-realization of cognitive-creative and professional qualities of the younger generation were found. The acmeogram includes the analysis of types of professional and pedagogical activity, its purpose, means, structure, function, algorithms of actions and operations. Analysis of the researches revealed the effectiveness of using heuristic and acmeological techniques to intensify the development and self-realization of the creative potential of a future teacher. For the first time, the complex of necessary and sufficient cognitive and creative qualities of seniors has been found out in the works of Ukrainian researchers. It was found that the creative self-realization of seniors in the teaching process means to develop cognitive and creative qualities but traditional models of educational activity cannot ensure the successful self-realization of such qualities. Creative self-realization of a person requires replacement, combination and expansion of different techniques, that's why just heuristic techniques (forecasting, designing, heuristic dialogue, a research approach to solving problems, in particular, asking a series of essential heuristic questions) organically respond to the needs of spiritual and creative self-realization of children and youth.

Keywords: *techniques of heuristic education, acmeological techniques, creative self-realization, institutions of higher education, creative potential.*

Сучасний розвиток України, реформування всіх сфер життя зокрема освіти, інтеграція з ЄС передбачають орієнтацію на людину як на особистість, здатну до саморозкриття свого внутрішнього потенціалу, повної самореалізації пізнавально-творчих і професійних якостей та здібностей громадянина країни. В умовах перебудови освітнього галузі на зміну звичної нам традиційної системи приходить інноваційна, евристична, з новими технологіями, підходами, методами організації всієї системи освіти.

На сьогодні дослідження з евристичної освіти в українській вищій школі суттєво розширились і поглибились, передусім завдяки плідній роботі окремих наукових шкіл. У результаті евристична освіта збагатилась удосконаленими концепціями і технологіями, тому перевершує освіту традиційну, успішно приходить на зміну їй. Необхідність поглиблення окремих аспектів досліджень евристичної освіти та її технологій затребувала виявлення основних освітніх проблем, що стали предметом наукових досліджень у перші десятиліття ХХІ ст.

Здійснений аналіз досліджень евристичних освітніх технологій викладачами та аспірантами ряду педагогічних університетів України дав змогу виявити й узагальнити основні аспекти наукових пошуків. Один з таких аспектів – це дослідження, які концентруються на проблемі творчої самореалізації студентів і школярів та виявлення і застосування необхідних евристичних технологій для сприяння розвитку й самореалізації творчого потенціалу особистості як процесу суто евристичного. Постановка цієї проблеми на одне з чільних місць в українській педагогічній науці пояснюється тим, що саме створення необхідних умов для розвитку і творчої самореалізації підростаючої особистості визнано провідною метою національної освіти, що й закріплено в державних і галузевих документах України (Закони «Про освіту» і «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція нової української школи та ін.).

Відзначимо, що проведені дослідження торкаються як широкого, узагальнюючого підходу до цілісної проблеми самореалізації особистості школярів і студентів (І. Зязюн, Б. Коротяєв, В. Лозова, Л. Рибалко), так і окремих складників проблеми: творчої самореалізації учнів старшої школи і студентів вузів у навчальній пізнавально-творчій діяльності (Н. Громова, І. Іонова, М. Лазарєв, Н. Усенко й ін.), творчої самореалізації старшокласників в науково-дослідницькій діяльності (Л. Левченко), пізнавально-творчої і професійної самореалізації майбутнього педагога (Н. Гузій, О. Козлова, О. Кривонос, В. Курило, Л. Мільто й ін.).

Мета статті – дослідити становлення концепцій і технологій творчої самореалізації особистості як складової інноваційної евристичної освіти у дисертаційних роботах українських науковців.

Найперше в українській педагогіці означену проблему почала досліджувати наукова школа доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України В. Лозової. За кілька років до прийняття Національної доктрини розвитку освіти (2002 р.), де було сформульовано нову освітню стратегію держави, спрямовану на розвиток і творчу самореалізацію особистості, В. Лозова за підтримки науковців кафедри педагогіки

ГЕНЕЗА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ОСВІТНІХ СИСТЕМ В УКРАХНІ ТА ЗА РУБУЖЕМ

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди дійшла висновку, що за останні десятиріччя відома концепція найповнішого задоволення школою і суспільством різнопланових потреб підростаючої людини відводила останній достатньо пасивну роль споживача накопичених знань і досвіду, гальмувала активний розвиток самостійних сил і здібностей. Такий підхід до виховання особистості сприяв тому, що значна кількість молодих людей виявилась не готовою до самостійного життя в складних і суперечливих умовах перебудови суспільства на ринковий лад, до вибору власних ціннісних орієнтирів у навчанні, роботі, взаємодії з іншими людьми. Тому закономірно в кінці 1990-х років у педагогічній науці формується нова парадигма освіти і виховання, спрямована на створення соціально-педагогічних і психологічних умов, сприятливих для інтенсивного самоствердження, саморозвитку, самовиховання особистості. Поступово головною метою освітніх зусиль стає якомога повне розкриття можливостей і здібностей особистості, її творчого потенціалу, щоб вона була спроможною в мінливій, непередбачуваній реальності спиратися насамперед на власні сили, розум і волю [3, с. 116–118]. Все це, безумовно, висунуло в ряд актуальних проблему самореалізації особистості, тобто необхідність її достатньо автономного самоствердження, саморозвитку, самовиразу, самовдосконалення.

Першою, найбільш повною за змістом роботою з означеної проблеми в українській педагогіці стала кандидатська дисертація Л. Левченко, захищена в 1999 р. [1]. У ній використано важливі концепції і технології пізнавально-творчої самореалізації школярів, розроблені науковою школою В. Лозової: про самореалізацію пізнавального та особистісного потенціалу підростаючої особистості як мету освітнього процесу; про свідоме створення необхідних і достатніх психолого-педагогічних умов для прискореної і цілеспрямованої самореалізації школярів на основі формування їхньої активної самостійної пізнавальної діяльності; про необхідність паритетної і продуктивної взаємодії старшокласників і педагога, розширення автономності і самостійності школярів при виборі і виконанні навчальних і наукових планів та проектів; про поступове скорочення часу репродуктивної діяльності школярів і студентів і розширення часу й обсягу їхньої пізнавально-творчої діяльності.

Самореалізація особистості у працях Л. Левченко, а також Н. Громової, О. Кривонос, О. Попової, Л. Рибалко, Н. Усенко та інших науковців розглядається як певна евристична діяльність, відносно завершена евристична метатехнологія, складний процес взаємодії двох сторін основної суперечності – між соціальним змістом особистості та індивідуальною формою освоєння і реалізації цього змісту. У роботах вказаних вчених різнобічно доводиться одна з важливих евристичних ідей, а саме: свобода в будь-якому віці, включаючи шкільний, є необхідною умовою успішної творчої самореалізації людини. У цьому процесі вона переборює суперечність між необхідністю та вільним вибором мети і способів діяльності. Свобода стає змістом необхідності. Для підлітка свобода – це можливість вільного вибору певних видів діяльності, друзів і партнерів: у навчанні, грі, спортивних заняттях, спілкуванні.

Самореалізація визначається на основі концептуальних розробок харківської і сумської шкіл педагогічної творчості і майстерності як свідомий процес розгортання та зростання сутнісних сил людини, зокрема дитини, підлітка, юнака: її задумів, творчих здібностей, умінь, потреб, мотивів, життєвих цінностей. всі автори практично розмежовують поняття «самоактуалізація» і «самореалізація», які в літературі часто ідентифікуються. Самоактуалізація, на відміну від існуючих визначень і трактувань у зарубіжній психології і педагогіці (Р. Бернс, А. Маслоу, К. Роджерс), розглядається як невід'ємна частина процесу самореалізації. Це інтегроване поєднання конкретної мети життєдіяльності й емоційно-вольової та інтелектуальної потенції для практичного втілення задуму і мети. Це процес спонукання до дії самого себе.

Зауважимо, що обидві наукові школи дотримуються думки, що процес самоактуалізації спрямовується моральними цінностями особистості і розрахований на їх ствердження, закріплення. У той же час самореалізація – це усвідомлений виконавчо-результативний процес саморозвитку (самоосвіти, самовиховання, саморегуляції, самооцінки). Відбувається самореалізація як практичний, продуктивний процес вже на основі підготовчого, мобілізуючого задіяння процесів самоактуалізації, і ці тісно пов'язані внутрішні процеси є по суті цілісним зв'язком у самобудівництві і саморозвитку особистості. Тому не випадково в українській педагогіці процеси самореалізації та самовиховання (самовдосконалення) розглядаються як

ГЕНЕЗА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ОСВІТНІХ СИСТЕМ В УКРАХНІ ТА ЗА РУБУЖЕМ

тотожні. По суті теорія самореалізації (Р. Бернс, А. Маслоу, К. Роджерс) суттєво збагачує споріднену з нею теорію самовиховання, яка виникла значно раніше і сьогодні потребує нових ідей та технологій [2, с. 6–8].

Основний зміст дисертації Л. Левченко, який і сьогодні, на нашу думку, не втратив своєї актуальності, становлять теоретичні і технологічні засади розробки і втілення певного комплексу умов і технологій, що спрямовані на посилення процесів розвитку і самореалізації провідних якостей школярів-старшокласників в обраній для дослідження конкретній сфері – їхній науково-дослідницькій діяльності як невід’ємної і важливої складової всієї освітньої підготовки учнів старшої школи.

У дослідженні вперше виявлено, що існуюча у той час теорія самореалізації не може сприйматись як завершена і систематизована концепція через відсутність розгорнутих результатів конкретних науково-педагогічних, насамперед експериментальних, досліджень проблем самореалізації особистості в навчанні і вихованні. Існуюча тоді традиційна освіта і педагогічна наука об’єктивно, внаслідок міцної, хоч часто і завуальованої недовіри до значних можливостей творчого потенціалу підростаючої особистості, не наважились зробити ключовий в освітній реальності крок: довести необхідність надання якомога більшої самостійності школярам, особливо старшокласникам, передусім здібним та обдарованим) у виборі і реалізації улюбленої творчої справи, яка лежить у площині їхніх професійно-академічних інтересів і дозволяє їм найповніше самореалізувати власні цінності, інтереси, здібності, уміння, індивідуальні потенціали працездатності і волі. Якщо В. Сухомлинський вважав природною і звичайною справою залучати всіх учнів до науково-дослідницької роботи, надавати учням 9–10 класів право самостійно вести різновікові дослідницькі гуртки, то навіть у 1990-ті роки в педагогічній науці і практиці продовжувала домінувати традиційна думка про обмежену роль самостійної творчо-дослідницької роботи у розвитку школярів.

Представлена у дисертації Л. Левченко система евристичних технологій реалізації моделі комплексної педагогічної підтримки самореалізаторських зусиль старшокласників включала: а) професійну підготовку вчителя до наукової роботи і гуманістичної комунікації з колегами й учнями за спеціально розробленою програмою, яка надавала вчителю-досліднику свободу вибору конкретної, актуальної для нього теми науково-дослідної роботи, умов і способів її реалізації; б) навчання учнів основ пізнавально-творчої самореалізації як евристичного процесу у дослідницькій роботі; в) створення і застосування організаційних, педагогічних і психологічних механізмів, що забезпечують чітку й активну діяльність педагога-дослідника і дослідника-учня; г) організацію творчої взаємодії всіх суб’єктів дослідництва на основі їхньої творчої (евристичної) діяльності; д) застосування комплексу критеріїв і показників педагогічної діагностики для оперативного та об’єктивного вимірювання і оцінки динаміки перебігу самореалізації творчих здібностей і вмінь учнів.

Розроблена й застосована евристична технологія як частина педагогічних умов і механізмів педагогічної підтримки здібних учнів старших класів у дослідницькій роботі пройшла експериментальне випробування протягом двох навчальних років і відзначилась помітними позитивними результатами. Суттєво підвищився загальний рівень творчої самореалізації учнів експериментальних груп, тобто реалізований ними комплекс творчих здібностей і вмінь – оригінальності і креативності мислення, творчої уяви та інтуїції, а також реальних досягнень у виконанні науково-дослідницької роботи. У старшокласників зміцніла мотивація до обраної ними професії, вони стали свідоміше пов’язувати дослідницьку діяльність у школі та майбутню самостійну роботу за певним фахом. Суттєво підвищились комунікативна культура учнів-дослідників, рівень їхньої самосвідомості та самооцінки.

Важливі зміни сталися у потужності творчого мислення, тобто в евристичних здібностях і вміннях оцінювати проблемну ситуацію, прогнозувати варіанти її розв’язання, вирішувати конкретні завдання, що випливають із цих ситуацій. У створених для учнів-дослідників оптимальних умовах (спеціальна мотивація, достатній час для творчої роботи, кваліфікована допомога добре підготовлених і досвідчених педагогів-дослідників, засоби і прилади для досліджень тощо) можна було спостерігати справжній розквіт творчого мислення і творчої ініціативи. І це було підтверджено складними підрахунками педагогів-експертів на основі тестового випробування «Креативність», розробленого доктором психологічних наук Н. Вишняковою.

Дисертація Л. Левченко, хоч і була зосереджена на одній сфері творчої самореалізації – науково-дослідницькій діяльності учнів старшої школи, дала змогу зробити загальні висновки щодо ефективності комплексного застосування евристичних технологій, а саме: формування діалогової взаємодії педагога і школярів на основі оволодіння повноцінним евристичним діалогом; визначення мети і завдань наукового дослідження; самостійного поглибленого наукового вивчення і перетворення невеликого за обсягом предмета дослідження та ін.

Подальший розвиток, безумовне збагачення концепцій і технологій творчої самореалізації особистості спостерігається практично в усіх роботах дослідників евристичної освіти, зокрема в докторській дисертації Л. Рибалко – представниці наукової школи В. Лозової, де авторка слушно відзначає, що у раніше виконаних дослідженнях обмаль уваги приділено професійно-педагогічній самореалізації майбутнього вчителя, концепціям і технологіям її досягнення [4].

Безумовний професійний інтерес викликала заявлена мета дослідження: «теоретично обґрунтувати науково-методичну систему професійно-педагогічної самореалізації ..., здійснити розробку й упровадження технології забезпечення готовності майбутнього вчителя до професійно-педагогічної самореалізації на акмеологічних засадах». Привернули увагу дослідницькі завдання дисертації, особливо ті, що спрямовані на «розробку й експериментальну перевірку технології забезпечення готовності майбутнього вчителя до професійно-педагогічної самореалізації», «уточнення критеріальної бази моніторингу якості підготовки майбутнього вчителя до професійно-педагогічної самореалізації» [4, с. 6]. Авторка погоджується з дослідниками процесу самореалізації особистості як стратегії освітнього процесу (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Сухомлинський, Б. Коротяєв, В. Лозова й ін.). Відомо, що вказані науковці розглядають процес самореалізації не інакше, як суто евристичний, творчий, що спирається на комплекс складних технологій, тобто своєрідну метатехнологію евристичного характеру і за змістом, і за формами на всіх етапах пізнавально-творчого і професійно-творчого самозростання – від самостійного визначення особистісних ціннісних орієнтацій і потреб, мети і завдань до практичного здійснення прогностичних, конструктивних дій і операцій зі створення певного значимого освітнього продукту і моніторингу (діагностики й оцінки) шляхів і способів самореалізаторських зусиль.

У дослідженні Л. Рибалко вперше доводиться доцільність розробки питань самореалізації особистості на основі загальних акмеологічних положень: «метою самореалізації особистості є досягнення акме, яке відбувається в процесі розвитку та саморозвитку», «найвищий ступінь самореалізації характеризується професіоналізмом, майстерністю, готовністю до виконання діяльності, тобто певними акме-формами; самореалізація особистості має бути продуктивною, оскільки саме з такої позиції людина максимально розкриває і реалізовує творчий потенціал у діяльності» [5]. Акме розглядається як феномен людської природи, вершина зрілості, багатомірна характеристика стану особистості, процес досягнення найвищих показників в особистісно-соціальному розвитку, професійній діяльності, творчості. У роботі розкрито особливості різних акме-форм: зрілості (особистісної, професійної), професіоналізму, майстерності, які сприяють досягненню багатoverшинного акме в різних видах діяльності.

Структурно-змістовий аналіз дисертації, статей і монографії Л. Рибалко виявив, що вчена розглядає характеристики, сутність, структури і способи досягнення самореалізації майбутнього вчителя (такі процеси, як самомотиваційна спрямованість, самопізнання, самопрогнозування, саморозкриття, самоуправління, самовдосконалення, самомоніторинг) переважно з теоретико-методологічних позицій. Лише останній компонент – самомоніторинг професійної самореалізації майбутнього вчителя – оснащено певним технологічним інструментарієм, що підкреслено заздалегідь означеним складником загальної мети дослідження і констатацією її виконання: «розроблено й експериментально перевірено технологію забезпечення готовності майбутнього вчителя до професійно-педагогічної самореалізації, яка передбачала проведення моніторингу в різних напрямках й упроваджувалась як певні способи стимулювання досягнення успіху майбутнім учителем у процесі професійно-педагогічної самореалізації» [5]. Отже, заявлений у дисертації «технологічний компонент», що «передбачав розробку і впровадження технології забезпечення готовності майбутнього вчителя до професійно-педагогічної самореалізації на акмеологічних засадах», практично зведений до технології моніторингу самореалізації, який розуміється авторкою «як певні стимулювання досягнення успіху майбутнім учителем у процесі професійно-педагогічної самореалізації» [4, с. 5–8].

ГЕНЕЗА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ОСВІТНІХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ ТА ЗА РУБУЖЕМ

Розробляючи і застосовуючи технології моніторингу, Л. Рибалко використовує «синергетичний підхід в педагогіці», для якого «характерна опора на евристичний метод навчання, де шляхом колективного рішення проблем виробляється активність, ініціативність, самостійність. Оскільки синергетичний підхід базується на загальних принципах побудови самоорганізації, її виникнення, розвитку й самоускладнення, то синергетика і теорія самоорганізації поняття тотожні» [5, с. 374].

У педагогічному експерименті розроблена авторкою науково-методична система забезпечувалася варіативною технологією, яка передбачала проведення моніторингу якості підготовки за напрямками і впроваджувалася в експериментальних групах як певні способи стимулювання досягнення успіху майбутнім учителем у процесі професійно-педагогічної самореалізації; організація саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя засобами акмеологічного тренінгу; формування індивідуального стилю професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя.

Особлива увага надавалась новим технологіям, наприклад, акмеограмам, які, будучи за сутністю своєю комплексом справжніх евристичних операцій, давали хороше уявлення про стартові можливості суб'єкта, налаштованого на досягнення високої майстерності. Акмеограма включає аналіз видів професійно-педагогічної діяльності, її мети, мотивів, засобів, структури, алгоритмів дій і операцій. Вона завжди індивідуальна, складається для конкретного фахівця та спрямована на його індивідуальний розвиток педагогічної майстерності з урахуванням умов і акмеологічних чинників. У типовій схемі акмеограми є розділи загального (підструктури професійної кваліфікації, загальних акмеологічних інваріантів педагогічної майстерності), особливого (підструктури спрямованості особистості, специфічних акмеологічних інваріантів педагогічної майстерності), одиничного (підструктури здібностей, характерологічних особливостей, моральних якостей) рівнів. Впроваджені технології позитивно вплинули на сформованість мотиваційно-ціннісної, змістово-процесуальної, рефлексивно-коригувальної готовності майбутніх учителів до професійно-педагогічної самореалізації, про що свідчать зрушення, які відбулися в експериментальних групах [4, с. 13].

У дисертації Н. Громової [1] вперше з'ясовано коло необхідних і достатніх пізнавально-творчих якостей старшокласників: їхня мотивація до самостійної творчості, творча взаємодія всіх суб'єктів навчального процесу, вміння діагностувати й оцінювати створені освітні продукти. Постійний розвиток і прояв зазначених якостей у практичній діяльності на високому й достатньому рівнях є показником реального успіху творчої самореалізації особистості.

Н. Громова з'ясувала, що творча самореалізація старшокласників у процесі навчання – це розвиток і становлення пізнавально-творчих якостей «як важливих сутнісних сил, спрямованих насамперед на створення предметних результатів самореалізації – особистісно значимих для учнів освітніх продуктів» [1, с. 14].

Це та інші дослідження наукової школи М. Лазарева виявили, що традиційні технології навчального процесу не здатні забезпечити успішної самореалізації пізнавально-творчих якостей особистості. Саме на підготовку до творчої діяльності та її успішне впровадження спрямовано евристичне навчання та його технології, що забезпечує дидактичні чинники й умови для суттєвого вдосконалення самостійної пізнавально-творчої роботи учнів. Успішна реалізація своїх внутрішніх якостей, творчих здібностей при освоєнні гуманітарних предметів у процесі самостійного виконання практичних завдань, діагностування й оцінювання результатів власних творчих продуктів є об'єктивним результатом пізнавально-творчої самореалізації старшокласників.

Аналіз дисертаційних досліджень створення і використання евристичних технологій для інтенсифікації процесів творчої самореалізації особистості в умовах інноваційної освіти дозволив зробити висновки стосовно доцільності означених технологій у досягненні провідної мети сучасної освіти – розвитку і самореалізації творчого потенціалу підростаючої особистості.

По-перше, творча самореалізація сутнісних сил людини, будучи за своєю природою евристичним процесом потужного особистісного саморозвитку, самозростання і самовдосконалення, об'єктивно вимагає адекватних для своєї динамічної сутності способів розвитку і самоствердження, тож евристичні технології (прогнозування, проектування, евристична діалогова взаємодія, дослідницький підхід до розв'язання проблем, зокрема,

ГЕНЕЗА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ОСВІТНІХ СИСТЕМ В УКРАХНІ ТА ЗА РУБУЖЕМ

постановка серії сутнісних евристичних запитань) органічно відповідають потребам духовної і творчої самореалізації дітей і молоді.

По-друге, творча самореалізація, з позицій синергетики, є нерівноважним, самоплинним і безкінечним процесом постійного переходу від хаосу до гармонії і навпаки, тому вимагає постійної заміни, поєднання і роз'єднання різних технологій і окремих способів самоорганізації, співжиття індивідуальних, парних, групових, креативних і нормативних, конструктивних і алгоритмічних технологій.

По-третє, успішність мотиваційних, цільових, операціональних і рефлексивних технологій самореалізації залежить не лише від фізичних, моральних та інтелектуальних можливостей окремого індивіда, а й від умов життєвого простору, де відбувається драматичне і небезболісне самозростання і самоствердження молоді людини не без впливу інших людей та обставин.

По-четверте, на сьогодні вже достатньо завершена, справді гуманна й справді рятівна для нормальної людини концепція колосальних можливостей для власної творчої і професійної самореалізації (Г. Сковорода, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Сухомлинський, М. Амосов, П. Копнін та інші) збагачується новими ідеями і технологіями, зокрема акмеології, де застосована комплексна акмеологічна технологія оцінювання, корекції, моделювання і розвитку професійного акме суб'єкта професійної діяльності як усвідомлений рух майбутнього педагога до професійного оптимуму (еталону), що дозволяє на основі самопізнання визначити джерело, рушійну силу саморозвитку, самовдосконалення й самоствердження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Громова Н. В. Творча самореалізація старшокласників в евристичному навчанні предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Н. В. Громова. – Харків, 2010. – 20 с.
2. Левченко Л. С. Творча самореалізація старшокласників у науково-дослідницькій діяльності шкіл нового типу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Л. С. Левченко. – Харків, 1999. – 20 с.
3. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. посібник / за ред. В. І. Лозової. – Харків: ОВС, 2006. – 496 с.
4. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Л. С. Рибалко. – Харків, 2009. – 46 с.
5. Рибалко Л. С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект): монографія / Л. С. Рибалко. – Запоріжжя: ЗДМУ, 2007. – 443 с.

REFERENCES

1. Gromova N. V. Tvorchcha samorealizatsia starshoklasnykyv v evrystychnomu navchanni predmetiv humanitarnoho cyklu. Avtoref dys. kand. nauk. [Creative self-realization of seniors in the heuristic teaching of subjects of the humanitarian cycle. Abstract of PhD thesis]. Kharkiv, 2010. 20 p.
2. Levchenko L. S. Tvorchcha samorealizatsia starshoklasnykyv u naukovu-doslidnytskij dialnosti shkil novoho typu. Avtoref. kand. nauk [Creative self-realization of seniors in research activity of new type schools Abstract of PhD thesis]. Kharkiv, 1999. 20 p.
3. Lekcii z pedahohiky vyshchoi shkoly V. I. Lozova (Ed.) [Lectures on pedagogy of high school]. Kharkiv, OVS Publ., 2006. 496 p.
4. Rybalko L. S. Akmeolohichni zasady profesiyno-pedahohichnoi samorealizatsii maybutnoho vchytelia. Avtoref. dys. ... doktora ped. nauk [Acmeological principles of the professional-pedagogical self-realization of the future teacher. Abstract of PhD thesis]. Kharkiv, 2009. 46 p.
5. Rybalko L. S. Metodoloho-teoretychni zasady profesiyno-pedahohichnoi samorealizatsii maybutnoho vchytelia (akmeolohichnyy aspekt). Monohrafia. [Methodological-theoretical foundations of professional-pedagogical self-realization of future teacher (acmeological aspect)]. Monograph]. Zaporizhzhia, ZDMU Publ., 2007. 443 p.

УДК 378.6:37(477.43/44) «1920/1925»

DOI 10.25128/2415-3605.20.05

ТЕТЯНА ЗУЗЯК

ORCID: 0000-0002-5437-0272

zuzyak@ukr.net